

עצירת ההתבססות האיראנית בסוריה - יש להנמיך ציפיות

אודי דקל | 16 בינואר, 2022 | גיליון 1550

גורמי מודיעין בישראל מציגים הערכות אופטימיות אשר לעצירת ההתבססות האיראנית בסוריה והיכולת לתקוע טריז בין הנשיא בשאר אל-אסד לטהראן. אלא שישראל עדיין רחוקה מהשגת היעד האסטרטגי של דחיקת כוחות ושלוחי איראן מסוריה וצמצום השפעתה במדינה, והצפייה שאסד ורוסיה יעשו עבורה את העבודה שגויה. בידי אסד אין הכוח שיאלץ את איראן לצאת מסוריה ואין במקומה מי שיקנה את הנאמנות, שטהראן זכתה בה במחיר דמים. על כן, ישראל נדרשת להתמיד במערכה המתמשכת נגד ההתבססות הצבאית של איראן ושלוחיה בסוריה ולכונן שיתופי פעולה עם קבוצות מקומיות, המתנגדות להשפעה האיראנית ולמשטר אסד.

במסגרת תחקור בסנאט האמריקאי אשר לאופן נסיגת כוחות ארצות הברית מאפגניסטאן, הודו בכירי הפנטגון - מזכיר ההגנה, ראש המטות המשולבים ומפקד CENTCOM - כי טעו בכך שהתבססו על הערכה אופטימית לגבי השלכות הפינוי. ובישראל, לדברי ראש אמ"ן היוצא האלוף תמיר הימן בייחס למצב בזירה הסורית, "הפעילות האיראנית נמשכת ומשנה צורה אבל ההתבססות שלה בסוריה נעצרת". עוד פסק כי "חזבאללה מתרחק מרמת הגולן". האלוף הימן תיאר תמונת מצב שלפיה בסוריה נמצאים כיום מאות בודדות של קצינים איראנים וכעשרים אלף לוחמי מליציות שיעיות, שפועלות תחת פיקוד כוח קודס האיראני. עוד ציין כי "צה"ל רשם שיבוש משמעותי בניסיון האיראני לבנות מערכי טילים, והסתרתם במרחב האזרחי הסורי כמו בלבנון" והדגיש שהפעולות בסוריה "גבו מחיר גבוה לא רק מהאורח (איראן) אלא גם מהמארח (אסד), וזה הביא לריסון של ההתבססות האיראנית, יצרנו טריז בין אסד לאיראנים - הוא הבין שהוא חוטף חזק על אירוח האיראנים".

תמונת ההתבססות האיראנית

ואולם, תמונת המצב מורכבת יותר מכפי שתיאר האלוף הימן. ההתבססות הצבאית והאזרחית של איראן בסוריה נמשכת ומותאמת לנסיבות המשתנות, כשהיא מתנהלת בהיקף מצומצם בהשוואה לתכנון המקורי. התוכנית של קאסם סולמאני, מפקד כוח קודס, טרם חוסל על ידי ארצות הברית בתחילת 2020, נועדה לייצר מרחב חיכוך עם ישראל ברמת הגולן כדי לרתק את המאמץ הצבאי הישראלי ללחימה לאורך גבולותיה ובד בבד להרתיעה ולמנוע ממנה התמקדות בבניית יכולות לפגיעה בתשתיות הגרעין באיראן גופא. ואכן, איראן הצליחה במידה מוגבלת להקים מתקנים ותשתיות צבאיים בחזית הגולן. ישראל מצידה הגיבה בנחישות ומנעה דריסת רגל צבאית איראנית בסמוך לגבולותיה ושיבשה את "תיק הגולן" של חזבאללה לבניית תאי הטרור בדרום סוריה.

השינוי במאפייני ההתבססות של איראן - הפחתת הנראות של כוחות איראניים, בניית מליציות מקומיות על בסיס מגויסים סוריים, וחדירה למרקם החיים האזרחי והדתי במדינה - מושפע לא רק מפעילות צה"ל, אלא משינוי התנאים לאחר יותר מעשר שנות מלחמה במדינה. טהראן מעוניינת להימנע מעימות עם רוסיה וקשובה לחששותיה של מוסקבה מההשלכות של המשך התקיפות הישראליות ומפגיעה בכוחות אסד ובעתיד משטרו. כדי ליצור דימוי של בעלת ברית אחראית שדבקה בחוקי המשחק שרוסיה מעצבת, איראן נענתה לדרישת מוסקבה להסיג את שלוחיה - בעיקר המליציות השיעיות, אך לא את חזבאללה - מדרום סוריה, ולצמצם את מעורבותה בתוכניות בניין והפעלת הכוח של הצבא הסורי. טהראן לא זנחה את יעדיה האסטרטגיים ארוכי הטווח: השפעה במרחב הסורי; בניית הגשר היבשתי מאיראן דרך עיראק לסוריה וללבנון, ובתוך כך הפעלת לחץ להוצאת הכוחות האמריקאים מצפון מזרח סוריה וכן בניית בסיסי שיגור של טילים וכלי טייס בלתי מאוישים לתקיפת ישראל.

לקידום יעדים אלו, איראן מתמקדת במספר מישורי פעולה:

א. **חיזוק דריסת הרגל במזרח סוריה** - פריסת כוחות שלוחים וצוידם באמצעי לחימה מתקדמים, כנקודת זינוק להשתלטות על המרחב ועל גבול עיראק-סוריה ליום בו ארצות הברית תפנה את כוחותיה מהאזור. זאת כדי לשמר את פרויקט הגשר היבשתי עם גישה למקורות האנרגיה של סוריה.

ב. **המשך בניית כוח צבאי** - שברובו אינו מבוסס על כוחות איראניים אורגניים, אלא על חזבאללה, מליציות שיעיות ומליציות מקומיות שהיא מקימה, האוחזות בעשרות אתרים צבאיים ברחבי המדינה; שיפור יכולות ייצור מקומי והעברות של אמצעי הלחימה לסוריה ולחזבאללה בלבנון. שלוחיה נערכים באתרים ובסיסים צבאיים במרכז סוריה, בכלל זאת בשדות התעופה קוציר ושעיראת במחוז חומס, בשל הגישה הקצרה מהם לגבול סוריה-לבנון, אשר מאפשרת אספקת נשק לחזבאללה; לאחרונה שוקדת איראן להעביר ולפרוס מערכות הגנה אוויריות בסוריה ובבקעת הלבנון כדי לסכל תקיפות אוויריות ישראליות; כן נמשכות הברחות של כלי טיס בלתי-מאוישים (כטב"מ) תוקפים.

שר הביטחון בני גנץ העריך כי "בתוך מספר שנים יהיו בידי המיליציות האיראניות בסוריה מאות כלי טיס בלתי מאוישים", רובם עם יכולות תקיפה.

ג. **איראן מתבססת יותר על שלוחים - מגויסים סורים** - באזורים שבהם היא נאלצה לצמצם את פרופיל פעילותה, בפרט בדרום סוריה. האיראנים גייסו מעל לעשרת אלפים מתושבי האזור וארגנו אותם בעשרות מליציות מקומיות, הפועלות תחת פיקוד, מכלול אימונים והדרכה איראניים. גם המשכורות למתגייסים המקומיים משולמות על ידי איראן. המליציות עוסקות במגוון משימות, ביניהן ביסוס נוכחות והרתעה כלפי האוכלוסייה המקומית, התארגנות צבאית קדמית שאליה יכולים להצטרף כוחות נוספים, סיוע בגיוס פעילים חדשים, הקמת תשתיות אזרחיות והברחות נשק וסמים. אנשי המליציות מבצעים מדי פעם משימות איסוף מודיעין וניסיונות לפעילות טרור נגד ישראל ברמת הגולן.

ד. **חדירה למרקם החברתי של סוריה** - איראן הקימה עשרות מרכזי השפעה בסוריה, שבהם מתקיימת פעילות כלכלית, דתית (מיסיונריות שיעית ותמיכה באתרי עלייה לרגל לצליינים שיעים), חינוכית ותרבותית, סיוע הומניטרי, שירותי רפואה ומוסדות כלכליים - ובראשם מרכזי הסחר העיקריים בדמשק ובחלב. בנוסף, איראן מקימה פרבר שיעי במזרח דמשק, בסמוך לאתר הקבר ועלייה לרגל של א-סיידה זיינב, משם נשלטת הדרך המובילה לנמל התעופה הבינלאומי של העיר.

האם סר חינה של איראן בעיני אסד?

דעה רווחת בקרב גורמי הערכה בישראל היא כי סר חינה של איראן בעיני נשיא סוריה בשאר אל-אסד. זאת, בהתבסס על דיווחים לגבי מהלך של אסד להדחת מפקד כוח קודס האיראני בסוריה, ג'ואד ראפרי. עם זאת, נראה כי הוא סיים את תפקידו כמתוכנן. חיזוק נוסף להשערה זאת הוא הדימוי כי חיבור לאיראן מציב את סוריה במחנה "ציר ההתנגדות", שמהווה מחסום בדרכה של סוריה חזרה לליגה הערבית ולהקלה בסנקציות המוטלות עליה על ידי ארצות הברית ואירופה. לאלה מצטרפים דיווחים על אודות התנגדות האליטה הסורית, שהיא פרו-משטר אסד, לשאת בתשלום נוסף בשל הפעילות האיראנית במדינה ותמיכת טהראן במשטר. יתר על כן, נאמני המשטר הסורים חוששים כי איראן חותרת לשנות את הזהות והתרבות הערבית של סוריה.

ואולם, הערכות לקרע ביחסים בין איראן לאסד מופרזות. בהערכות אלה שני פגמים קריטיים: האחד, קשה להניח שאסד מוכן לוותר על שותפות אסטרטגית וודאית בת 40 השנים בין סוריה לאיראן, תמורת יתרונות פוטנציאליים שבשיפור היחסים עם מדינות המפרץ שתמכו בקבוצות המורדים, אשר כמעט הפילו את משטרו. והשני, היועצים הצבאיים האיראניים והמיליציות השיעיות עדיין ממלאים תפקיד קריטי בהגנה על המשטר, בעוד המלחמה במדינה רחוקה מסיום. יכולותיהם של כוחות היבשה של צבא סוריה ירודות, כך שהמשטר עדיין תלוי במיליציות שיעיות המאורגנות ומופעלות על ידי כוח קודס.

חדירת איראן לעומק רבדיה של המדינה והחברה בסוריה תעשה כל ניסיון לעקור אותה לבלתי מעשי. לאסד יש עדיין סיבות רבות להאמין שהשיקום הדיפלומטי שלו ימשך - גם אם יישאר קרוב לטהראן.

סיכום ומשמעויות

יש להימנע מהערכות אופטימיות אשר לעצירת ההתבססות האיראנית בסוריה. ישראל עדיין רחוקה מהשגת היעד האסטרטגי של דחיקת כוחות ושלוחי איראן מסוריה וצמצום השפעתה במדינה, אם באמצעות המערכה הצבאית המתמשכת (המב"מ) ואם בצפייה שרוסיה והנשיא בשאר אל-אסד יעשו עבורה את העבודה.

ההשפעה בסוריה חיונית לפרויקט האיראני המיועד להשיג הגמוניה בלבנט הערבי ולאתגר את ישראל על גבולותיה ברמת הגולן ובלבנון. לנוכח התנאים המשתנים, איראן גיבשה חלופות לשימור השפעתה - פוליטית, צבאית, כלכלית ודתית - בסוריה. בדרום המדינה היא מתבססת יותר על מיליציות מקומיות וחזבאללה; בדמשק היא מנצלת את השינויים הדמוגרפיים, עקב בריחת אוכלוסייה סונית, לבניית פרבר שיעי בדומיננטיות איראנית; לשם שליטה במרחב הגבול בין סוריה ללבנון היא נאחזת בשדות תעופה במרחב חומץ ומתבססת על כוחות חזבאללה; ובמזרח סוריה בונה איראן כוח השתלטות מהירה, הדרך ומוכן לקראת פינוי הכוחות האמריקאים מהאזור.

גם המחשבה שניתן לתקוע טריז בין אסד לטהראן ולשכנעו להרחיק את הכוחות המופעלים על ידי איראן מארצו היא אופטימית ולא מציאותית. בידי אסד אין הכוח לאלץ את איראן לצאת מסוריה, הוא עדיין אינו שולט בשליש משטח המדינה ויודע כי שליטים ערביים עשויים לבוא עם מתנות, אבל הם לא יוכלו לקנות את הנאמנות שטהראן זכתה בה במחיר דמים והשקעת משאבים נרחבת.

לפיכך, ישראל אינה יכולה לסמוך על אסד שיהיה זה שירחיק את איראן מסוריה. עליה להתמיד במערכה המתמשכת נגד ההתבססות הצבאית של איראן ושלוחיה בסוריה ולכונן שיתופי פעולה עם קבוצות מקומיות, המתנגדות להשפעה האיראנית ולמשטרו של אסד. בד בבד, חיוני להדק את השיח המשולש עם רוסיה וארצות הברית כדי להשפיע על עיצובה העתידי של סוריה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט